

ה' ר' תתתי' לרנ"ת ט' אדר א'

מכללת יעקב הרצוג

ימי עיון בתנ"ך

קיץ תשס"ח

ירמיה וחנניה בן עזור: נבואת אמת, חנופה ונבואת שקר (תמיד גרנות)

משנה, סנהדרין, יא, ה

(ה) נביא השקר המתנבא על מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו, מיתתו ביד אדם. אבל הכובש את נבואתו, והמתיר על דברי הנביא, ונביא שעבר על דברי עצמו, מיתתו ביד שמים, שנאמר (שם יח) אָכִי אֲדַרֵּשׁ מַעְמוֹ:

בבלי, סנהדרין, פט ע"א

המתנבא מה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר כה אמר ה' [צבאות] הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה קל וחומר בעצמו מה עילם שלא בא אלא לעזור את בבל אמר הקדוש ברוך הוא הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה וכמה אתא איהו בשוק התחתון אמר כה אמר ה' וגו' שברתי את עול מלך בבל אמר ליה רב פפא לאביי האי לחבירו נמי לא נאמר אמר ליה כיון דאיתיהיב קל וחומר למידרש כמאן דאיתמר ליה דמי.

ירושלמי, סנהדרין, נו ע"ב

גמ' המתנבא מה שלא שמע כצדקיה בן כנענה ומה שלא נאמר לו כחנניה בן עזור. רבי יהושע בן לוי אמר חנניה בן עזור נביא אמת היה אלא שהיה לו קיבוסט והיה שומע מה שירמיה מתנבא בשוק העליון ויורד ומתנבא בשוק התחתון. אמר חנניה בן עזור כל סמא דמילתא לא דא היא אלא לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם. וכל ימיו של מנשה אינן אלא חמשים וחמש שנה צא מהן עשרים שנה שאין ב"ד של מעלה עונשין וזורתים ושתיים של אמון ושלישים ואחד של יאשיה הדא היא דכתי' ויהי השנה ההיא בראשית ממלכת צדקיהו מלך יהודה בשנה החמישית בחדש החמישי אמר אלי חנניה בן עזור הנביא אשר מגבעון בית ה' לעיני הכהנים וכל העם לאמר כה אמר ה' אלהי צבאות אלהי ישראל לאמר שברת את עול מלך בבל בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנצר מלך בבל מן העיר הזאת ויביאם בבל. אמר לו ירמיה את אומר בעוד שנתים ימים אני משיב וגו' ואני אומר שנבוכדנצר בא ונוטל את השאר בבלה יובאו ושמה יהיו וגו'. אמר לו תן סימן לדברך. א"ל אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי שהקב"ה אומר להביא רעה ומתנחם. ואתה מתנבא לטובה אתה הוא שאת צריך ליתן סימן לדברך. אמר לו לאו אתה הוא שאת צריך ליתן סימן לדברך. אמר לו אין כיני הרי אני נותן אות ומופת באותו האיש השנה ההיא הוא את סימן לדברך. אמר לו והות ליה כן וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחדש השביעי. שנת אחרת היתה ותמר הכין. אלא מלמד שמת בערב ראש השנה וצוה את בניו ואת בני ביתו להסתיר את הדבר שיוציאוהו אחר ראש השנה בשביל לעשות נבואתו של ירמיה שקר:

בבלי, סוטה, מא ע"א

משנה פרשת המלך כיצד מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה שנאמר מקץ שבע שנים במועד וגו' חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לראש הכנסת וראש הכנסת נותנה לסגן והסגן נותנה לכהן גדול וכהן גדול נותנה למלך והמלך עומד ומקבל וקורא יושב אגריפס המלך עמד

וקבל וקרא עומד ושבחוחו חכמים וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה שם ע"ב

תנא משמיה דרבי נתן באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כליה שהחניפו לו לאגריפס.

אמר ר' שמעון בן חלפתא מיום שגבר אגרופה של חנופה נתעוותו הדינים ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך.

דרש ר' יהודה בר מערבא ואיתימא ר' שמעון בן פזי מותר להחניף לרשעים בעולם הזה שנאמר לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע מכלל דבעולם הזה שרי.

ר' שמעון בן לקיש אמר מהכא כראות פני אלהים ותרצני.

ופליגא דרבי לוי דאמר רבי לוי משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להורגו אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך אמר ידע ליה מלכא מיסתפי ולא קטיל ליה אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנא' וחנפי לב ישימו אף ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר לא ישועו כי אסורם: ואמר רבי אלעזר כל המחניף לחבירו סוף נופל בידו ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו ואם אינו נופל ביד בניו נופל ביד בן בנו שנא' ויאמר ירמיה לחנניה אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דברך וכתוב ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקידות ושמו יראה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נופל ויאמר (לו) ירמיהו שקר אינני נופל אל [על] הכשדים וגו' וכתוב ויתפש ירמיהו ויביאהו אל השרים א"ר ירמיה בר אבא ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת ליצים וכת חניפים וכת שקרים וכת מספרי לשון הרע כת ליצים דכתיב משך ידו את ליצנים כת חניפים דכתיב כי לא לפניו חנף יבא כת שקרים דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כת מספרי לשון הרע דכתיב כי לא אל הפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע

ערבי נחל (ר' שלמה אייבשיץ) פרשת ואתחנן

כי כבר אפשר שהנביא יהיה נביא אמת ויכזב בשום פעם בבחירת עצמו, ולא מצד הנבואה, כי לא איש אל ויכזב, וכמו שקרה לחנניה בן עזור שמתחלה היה נביא אמת ואח"כ כזב בשבירות המוטות מעל צואר ירמיהו, ולזה נענש כמבואר בירמיהו (כח").

ליקוטי מוהר"ן תנינא טו (לר"ג מברסלב)

אלו המתפארין עצמן בשקר בגדולות ונפלאות, וכאלו אין שום דבר נמנע מהם, והכל בידם, ויש מהם שהם מנהיגי הדור הנה עקר כחם ויניקתם הוא נק מהצדיקים הגדולים. כי יש צדיקים אמתיים גדולים במעלה, ויש להם פה קדוש, ודרבם לדבר גדולות ונפלאות, והם באמת יכולים לעבד ה' בכל דבר שבעולם: באכילה ושתיה ושאר דברים. וכמובא בפניות, שלפעמים ממתקין דינים על - ידי אכילה ושתיה. ויש צדיקים אמתיים, שיכולין לעשות פדיון על - ידי אכילתם וכיוצא. ומחמת ההתפארות של אלו הצדיקים הגדולים שיוצא מפייהם הקדוש, מזה בא, שגמצאים צבועים שקרנים, שמתדמים עצמן כקוף, ומתפארין עצמן גם כן ממש באלו הלשונות של התפארות, שיוצא מפה קדוש של הצדיק האמת. וכעין שמצינו בנביאים, שירמיה הנה

מתנבא בשוק העליון: "הנני שבר את קשת עילם" וכו' (ירמיה מ"ט), וחנניה בן עזריה, נביא שקר, היה מתנבא בלשון זה ממש להפך, (סנהדרין פט) כמו - כן מתנהג עכשו כפ"ל:...

כמו שמצא, שיש אנשים שיושבים מעטפים בטלית ותפלין כל היום, והם צבועים... והצדיק הוא בחינות (דברים ל"ג): "בכור שורו הדר לו", ובכור נוטל פי שנים, הינו שדבור פיו הקדוש יש לו שני משמעות, ומזה בא שיש כח ויניקה להצבועים הפ"ל לינק מהם, להפך דבריהם אל השקר שלהם, מאחר שהדבור הקדוש בעצמו יש לו שני משמעות, בבחינת פי שנים כפ"ל:

ליקוטי מוה"רן תנינא כב

בענין ההכנעה טועים העולם הרבה פי הלא כמה אנו מיגעין עצמנו בעבודות ובתפלה כדי לצאת ממחין דקטנות למחין דגדלות, ואם - כן אי אפשר שיהיה ההכנעה בפשיטות, כי אם - כן הוא נכנס לקטנות, ועל - כן בהכרח שיש בזה דעת. ועל - כן לאו כל אדם יכול להיות ענו כראוי, רק משה רבנו, עליו השלום, הוא היה "ענו מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר י"ב). ורבותינו, זכרונם לברכה, קראו לענוה שאינו כראוי חנפה, כמו שאמרו רבותינו, זכרונם לברכה (סוטה מא): על ירמיה הנביא, שהיה ענו נגד הנביא - שקר חנניה, ואמר לו בהכנעה: אמן, כן יעשה ה'; ואמרו רבותינו, זכרונם לברכה, על זה: 'כל המחליף וכו' לסוף נופל ביד בנ' וכו':

מי השילוח, א, 'קדושים' (ר' מרדכי יוסף ליינר מאיז'ביצא)

ואלהי מסכה לא תעשה לך מסכה היא דבר הניתן ממתכות שלא יוכל לזוז ולהתנענע וגם באדם ימצא שירגיל א"ע בהנאת עוה"ז אף בהנאה קטנה עד שלא יוכל לפרוש ממנה זה יקרא מסכה. וע"ז צוה הש"י לנו שלא נאמר שאנו מורגלים בדב' שלא נוכל לפרוש רק בכל דבר הנא' שיגיע לאדם צריך לסלק א"ע מכל נגיעותיו, ובאם אחר סילוק והסר' נגיעותיו עוד ישא' לו זה החשק אז ידע בברור כי מאת ה' היא כמו שמצינו בירמיה הנביא ע"ה ששאלו לו האנשים באם ישונו למצרים והוא התרה בהם שישמעו לדבריו והבטיחו לו שלא יסורו מדבריו ימין ושמאל. ואח"כ כאשר אמר להם שלא ישונו אמרו לו בורך בן נריה מסית אותך (ירמיה מ"ב). וזה לא הי' מפני שחשדו אותו שלא אמר להם מפי הש"י רק מדעתו כי הי' מוחזק אצלם לנביא ה', וגם כי דבר כזה לא היה נכתב בדברי תורה. אך חשדו אותו כי מאהבתו לברוך בן נריה רוצה שישארו בא"י, כי רצה שברוך ישיג נבואה וכל התחלת השגות נבואה אינו רק בא"י כידוע, ומחמת אהבתו היא נוגע לדבר הזה ונדמה לו שגם רצון הש"י נוטה לזה, כי גם בנבואה צריך בירר גדול אם הוא אמתיות מאת הש"י, כמו שמצינו בירמיה עצמו בשעה שהי' חבוש בבית האסורים והי' לו נבואה שיקנה השדה מאת חנמאל בן שלום דודו ואח"כ כאשר בא חנמאל בן שלום דודו ואמר, לו שיקנה מאתו השדה אז אמר ואדע כי דבר ה' היא (ירמיה ל"ב), משמע שעד עתה הי' מסופק בדבר אם היא מאת ה' פן היא ביען כי רצונו לקנות השדה לכן ידמה לו שגם רצון ה' היא לזה וזה נקרא מסכה היינו עקשות ברצון אחד, לכן צריך האדם לברר א"ע בכל ענינו ולהסיר מאתו כל נגיעותיו וגם ירמיה בירר א"ע אח"כ שנאמר ויהי מקץ עשרה ימים השיב להם שלא

ישונו ואמר להם אם שוב תשובו בארץ הזא' (ירמיה מ"ב), והי' לו נבוא' שברוך לא ישיג עוד נבואה כמ"ש כה תאמר אלי' כו', ואתה תבקש לך גדולות (ירמיה מ"ה), וביור והוכיח צדקו לעינים כי עוד לא נמצא בו נגיעה לברוך כי ברוך לא ישיג עוד נבואה, כי כל השפעות נבואה לנביאים אינו רק בשביל ישראל ובשעה שישאל בגלות אין הנבואה שורה על הנביאים, ואף שנכתב המאמר הזה קודם אין מוקדם ומאוחר בתורה:

דובר צדק, אחרי מות, אות ד (ר' צדוק הכהן מלובלין)

וביאור זה כי הגה הנבואה או רוח הקודש הוא רק על ידי זכות שקדם שיתגלה אליו אמיתות ה' יתברך כי כל זכויות האדם שפועל הן במחשבתו ורצונו הן בדיבור ומעשה סלקין לעילא כל אחד למקומו. כי משם לוקח כטעם חלק ה' עמו וכמו שאמרו ד"ל על פסוק (בראשית ב', ז') ויפח באפיו וכו' מאן דנפח מתוכו נפח. והנסתרות שהם תרי גופין דההוא נשרא ודבוקים בו פרחין למקומן בעצמות ה' יתברך מקום נסתר ונעלם מעין כל נביא וחווה בעולם הזה [רק יפתח בעולם הבא שהוא יום ההוא] אבל הדיבור ומעשה פרחין למקומן גם כן באותיות ר"ה דשם כנודע שהם הנגלות ובהם הוא הנבואה והיינו שעל ידי הכנתו והשתדלותו עכשיו זוכה שיתגלה לו. רצה לומר שיהיה הוא מרכבה לקול ודיבור דה' יתברך שיהיה מדבר מתוך גרונו [וכמו שכתב האריז"ל שם דאי אפשר לשום נבואה וקול ממשיי כי אם לצאת דרך חמישה מוצאות הפה של האדם הגשמי כטעם רוח ה' דיבר בי דייקא ומלתו על לשוני. וכך שמעתי על הקול דמתן תורה ודברות ראשונות דמפי הגבורה שנפתחו מוצאות הפה דכל ישראל ודיברו דברות אלו]. כי אותו הקול ודיבור הקודם מאחר שעלה למקום שעלה נעשה ממשות ה' יתברך:

ועיין שם בהאריז"ל קראו מלאך ולא ביאר החילוק בין נבואה למגידיים. [כענין שהיה להבית יוסף דהוא מזריגה פחותה אף מרוח הקודש] כי באמת נבואה נקרא בכל מקום מעצמות ה' יתברך אם לא במקום שנאמר מלאך ה'. והגם שהיה מלאך נקרא בכל מקום ה' ממש כי עצמות ה' יתברך היה מלוכש שם גם כן. וענין המגידיים הוא על דרך הדיבוקים שהיא מנפשין דאזלין ערטילאין כן המגידיים אלו ממלאכים ממצוות [שלו דייקא] שהמלאך מדבר מתוך גרונו ויודע ונרגש היטב לכל כי אין הוא המדבר רק כח אחר המדבר מגרונו כי המלאך אין בו כח להיות עצמות האדם ממש, ולכך אין דיבוריו מבוררים וכמו שכתב האריז"ל. מה שאין כן הנביא אשר ידבר ולא יהיה נקרא נביא שקר כי מדבר בשם ה' ששם אין מקום לשקר כלל כי עצמות ה' יתברך מתלבש בו ומדבר מגרונו. וה' יתברך שהוא מקור הכל ומקור הנפש גם כן הוא מתפשט בנפש כאחד עד שהוא מדבר ממש ככל אדם. שלכך אמרו למיכיהו שקר אתה דובר ולירמיהו ברוך בן נריה מסית אותך. ושמעתי כי ודאי החזיקו ירמיהו לנביא אמת שהרי שאלוהו רק ידעו שיש בנבואה טעות ודמיון המתדמה כאשר יש לו נגיעה לגרמיה. והיינו נגיעה דברוך בן נריה שלא היה חפץ שילכו למצרים כי היה רוצה להשיג נבואה וזה אי אפשר בחוץ לארץ ואם אין הנביא מסלק הנגיעה לגמרי אז מצד הנגיעה יוכל לדמות שהוא קול ה' ואינו, והיינו כי באמת הוא קול עצמו ממש רק שהוא משיג ויודע שהוא קול ה' המדבר מתוכו: